

FIRST, FOLLOW, Zásobníkové automaty

Ing. Viliam Hromada, PhD.

C-510
Ústav informatiky a matematiky
FEI STU

`viliam.hromada@stuba.sk`

- Je zřejmé, že to, aké reťazce generujú bezkontextové gramatiky - a či existuje derivácia nejakého reťazca v gramatike - úzko súvisí s pravidlami danej gramatiky.
- Preto sa pri bezkontextových gramatikách vyšetrujú tzv. množiny *FIRST* a *FOLLOW*, ktoré bližšie špecifikujú, aké vlastnosti majú vetné formy, resp. reťazce vznikajúce počas derivácií.
- Následne má potom zmysel tieto vlastnosti využívať pri zisťovaní, či derivácie reťazcov v gramatike existujú alebo nie.
- Množina *FIRST* pojednáva o tom, aké terminálne symboly môžu stáť **na prvom mieste** reťazca, ktorý viem derivovať z nejakej postupnosti symbolov gramatiky.
- Množina *FOLLOW* pojednáva o tom, aké terminálne symboly môžu **nasledovať** nejaký neterminál vo vetnej forme.

Množina *FIRST*

Definícia

Nech $G = (N, T, P, S)$ je redukovaná gramatika a $\alpha \in (N \cup T)^*$. Potom

$$FIRST(\alpha) = \{a \mid \alpha \Rightarrow^* a\beta \wedge a \in T\} \cup \{\varepsilon \mid \alpha \Rightarrow^* \varepsilon\}. \quad (1)$$

T.j. pre reťazec zložený z neterminálov a terminálov α je $FIRST(\alpha)$ množina terminálov, ktorými môžu začínať reťazce odvodené z α . A ak je možné z α odvodiť ε , tak do $FIRST(\alpha)$ patrí aj ε .

Odvođenje ε z neterminálov

Uvažujme o gramatike $G = (N, T, P, S)$. Budeme hľadať množinu neterminálov N_ε , z ktorých je možné odvodiť prázdny reťazec. Teda neterminály, ktoré sa môžu počas odvodzovania „stratiť“, t.j. prepísať na prázdne slovo ε .

$$N_\varepsilon = \{A \mid A \Rightarrow^* \varepsilon, A \in N\} \quad (2)$$

Množinu iteratívne tvoria tie neterminály, z ktorých možno odvodiť ε .

Algoritmus nájdenia N_ϵ

Vstup: bezkontextová gramatika $G = (N, T, P, S)$

Výstup: množina N_ϵ (2)

1: $N_\epsilon \leftarrow \emptyset$.

2: **opakuj**

3: $\dot{N}_\epsilon \leftarrow N_\epsilon$

4: $N_\epsilon \leftarrow \dot{N}_\epsilon \cup \{A \mid A \rightarrow \alpha \in P \wedge \alpha \in \dot{N}_\epsilon^*\}$

5: **pokiaľ** $N_\epsilon \neq \dot{N}_\epsilon$

Množina *FIRST* - rôzne situácie

1. ak gramatika obsahuje pravidlo $A \rightarrow a\alpha$, potom $a \in FIRST(A)$
2. ak $A \in N_\varepsilon$, potom $\varepsilon \in FIRST(A)$
3. ak gramatika obsahuje pravidlo $A \rightarrow \alpha$, potom $FIRST(\alpha) \subseteq FIRST(A)$

Množina *FIRST* - příklad

Nech je daná gramatika $G = (N, T, P, S)$, kde
 $N = \{S, A, B, C\}$, $T = \{a, b, +, (,), \$\}$ a pravidlá:

$$S \rightarrow C\$$$

$$A \rightarrow b \mid \varepsilon$$

$$B \rightarrow +S \mid \varepsilon$$

$$C \rightarrow A(C) \mid aB$$

Potom:

- $FIRST(B) = \{+, \varepsilon\}$
- $FIRST(C) = \{b, a, (\}$
- $FIRST(A) = \{b, \varepsilon\}$
- $FIRST(S) = \{a, b, (\}$

$$FIRST(aBA) = \{a\}$$

$$FIRST(AB) = \{b, \varepsilon, +\}$$

$$FIRST(A\$B) = \{b, \$\}$$

Množina $FIRST(X)$ I

Vstup: Redukovaná bezkontextová gramatika $G = (N, T, P, S)$.

Výstup: Množiny $FIRST(X)$ pre $X \in N \cup T$

- 1: **pre všetky $A \in N$ rob**
- 2: $FIRST(A) \leftarrow \emptyset$
- 3: **koniec pre**
- 4: **pre všetky $a \in T$ rob**
- 5: $FIRST(a) \leftarrow \{a\}$
- 6: **koniec pre**
- 7: **pre všetky pravidlá $A \rightarrow a\alpha$ rob**
- 8: $FIRST(A) \leftarrow FIRST(A) \cup \{a\}$
- 9: **koniec pre**
- 10: **pre všetky $A \in N_\epsilon$ rob**
- 11: $FIRST(A) \leftarrow FIRST(A) \cup \{\epsilon\}$
- 12: **koniec pre**

Množina $FIRST(X)$ II

- 13: **opakuj**
- 14: **pre všetky** pravidlá $A \rightarrow B\alpha$ **rob**
- 15: $FIRST(A) \leftarrow FIRST(A) \cup FIRST(B\alpha)$
- 16: **koniec pre**
- 17: **pokiaľ** zmenila sa niektorá z množín $FIRST(A), A \in N$

Množina $FIRST(\alpha)$

Vstup: množiny $FIRST(X)$, $X \in N \cup T$; reťazec $\alpha \in (N \cup T)^*$.

Výstup: $FIRST(\alpha)$, $\alpha \in (N \cup T)^*$

- 1: **ak** $\alpha = \varepsilon$ **potom**
- 2: **vrát'** $\{\varepsilon\}$
- 3: **inak**
- 4: nech $\alpha = X_1X_2\dots X_n$
- 5: $FIRST(\alpha) \leftarrow FIRST(X_1) - \{\varepsilon\}$
- 6: $i \leftarrow 1$
- 7: **pokiaľ** $\varepsilon \in FIRST(X_i) \wedge i < n$ **rob**
- 8: $i \leftarrow i + 1$
- 9: $FIRST(\alpha) \leftarrow FIRST(\alpha) \cup (FIRST(X_i) - \{\varepsilon\})$
- 10: **koniec pokiaľ'**
- 11: **ak** $i = n \wedge \varepsilon \in FIRST(X_n)$ **potom**
- 12: $FIRST(\alpha) \leftarrow FIRST(\alpha) \cup \{\varepsilon\}$
- 13: **koniec ak**
- 14: **vrát'** $FIRST(\alpha)$
- 15: **koniec ak**

Množina *FIRST* - příklad

Nech je daná gramatika $G = (N, T, P, S)$, kde
 $N = \{S, A, B, C\}$, $T = \{a, b, +, (,), \$\}$ a pravidlá:

$$S \rightarrow C\$$$

$$A \rightarrow b \mid \varepsilon$$

$$B \rightarrow +S \mid \varepsilon$$

$$C \rightarrow A(C) \mid aB$$

Určte $FIRST(X)$ pre všetky $X \in N \cup T$, $FIRST(BS)$, $FIRST(AB)$, $FIRST(CB)$

Množina *FIRST* - příklad

FIRST(*X*):

<i>FIRST</i>	<i>S</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>a</i>	<i>b</i>	+	()	\$
Terminály:					<i>a</i>	<i>b</i>	+	()	\$
Pravidlá $A \rightarrow a\alpha$		<i>b</i>	+	<i>a</i>					
Neterminály $A \in N_\epsilon$		ϵ	ϵ						
1. iterácia:	<i>a</i>			<i>b</i> , (
2. iterácia:	<i>b</i> , (
3. iterácia:									
Celkom:	<i>a</i> , <i>b</i> , (<i>b</i> , ϵ	+, ϵ	<i>a</i> , <i>b</i> , (<i>a</i>	<i>b</i>	+	()	\$

Množina *FIRST* - příklad

$$FIRST(BS) = \{+, a, b, (\}$$

$$FIRST(AB) = \{b, +, \varepsilon\}$$

$$FIRST(CB) = \{a, b, (\}$$

Množina FOLLOW

Definícia

Nech $G = (N, T, P, S)$ je redukovaná gramatika a $A \in N$. Potom

$$FOLLOW(A) = \{a \mid S \Rightarrow^+ \alpha A a \beta\} \cup \{\varepsilon \mid S \Rightarrow^* \gamma A\}, \quad (3)$$

kde $a \in T$, $\alpha, \beta, \gamma \in (N \cup T)^*$.

T.j. pre neterminál A je množina $FOLLOW(A)$ množina takých terminálov, ktoré môžu v nejakej vetnej forme stáť **hneď za neterminálom** A . Do množiny patrí aj ε , ak môže neterminál A stáť **na konci** nejakej vetnej formy.

Príklad: Nech je daná gramatika $G = (N, T, P, S)$, kde
 $N = \{S, A, B, C\}$, $T = \{a, b, +, (,), \$\}$ a pravidlá:

$$S \rightarrow C\$$$

$$A \rightarrow b \mid \varepsilon$$

$$B \rightarrow +S \mid \varepsilon$$

$$C \rightarrow A(C) \mid aB$$

Potom:

$$FOLLOW(S) = \{\varepsilon, \$,)\}$$

$$FOLLOW(A) = \{($$

$$FOLLOW(B) = \{\$,)\}$$

$$FOLLOW(C) = \{\$,)\}$$

Množina FOLLOW(A)

- Predpokladajme, že gramatika obsahuje pravidlo
 $A \rightarrow \alpha B \beta; \alpha, \beta \in (N \cup T)^*; A, B \in N$
- Predpokladajme, že existuje odvodenie: $S \Rightarrow^* \dots A a \dots \Rightarrow^* \dots \alpha B \beta a \dots \Rightarrow^* \dots$
 1. Vždy platí, že $\varepsilon \in FOLLOW(S)$
 2. $a \in FOLLOW(A)$
 3. $(FIRST(\beta) - \{\varepsilon\}) \subseteq FOLLOW(B)$
 4. (ak $\varepsilon \in FIRST(\beta)$), potom $FOLLOW(A) \subseteq FOLLOW(B)$.

Množina $FOLLOW(A)$ pre $A \in N$

Vstup: Redukovaná bezkontextová gramatika $G = (N, T, P, S)$, množiny $FIRST(X)$ pre $X \in N \cup T$

Výstup: množiny $FOLLOW(A)$ pre $A \in N$

- 1: **pre všetky** $A \in N$ **rob**
- 2: $FOLLOW(A) \leftarrow \emptyset$
- 3: **koniec pre**
- 4: $FOLLOW(S) \leftarrow \{\varepsilon\}$
- 5: **opakuj**
- 6: **pre všetky** $B \in N$ v pravých stranách pravidiel $A \rightarrow \alpha B \beta$ **rob**
- 7: $FOLLOW(B) \leftarrow FOLLOW(B) \cup (FIRST(\beta) - \{\varepsilon\})$
- 8: **ak** $\varepsilon \in FIRST(\beta)$ **potom**
- 9: $FOLLOW(B) \leftarrow FOLLOW(B) \cup FOLLOW(A)$
- 10: **koniec ak**
- 11: **koniec pre**
- 12: **pokiaľ** sa zmenila niektorá z množín $FOLLOW(B)$, $B \in N$

Množina FOLLOW(A) - příklad

Příklad: Nech je daná gramatika $G = (N, T, P, S)$, kde
 $N = \{S, A, B, C\}$, $T = \{a, b, +, (,), \$\}$ a pravidlá:

$$S \rightarrow C\$$$

$$A \rightarrow b \mid \varepsilon$$

$$B \rightarrow +S \mid \varepsilon$$

$$C \rightarrow A(C) \mid aB$$

Množina FOLLOW(A) - príklad (pokr.)

FOLLOW	S	A	B	C
Začiatkový symbol	ϵ			
1. iterácia: $S \rightarrow \underline{C}\$$				\$
$B \rightarrow +\underline{S}$				
$C \rightarrow \underline{A}(C)$		(
$C \rightarrow A(\underline{C})$)
$C \rightarrow a\underline{B}$			\$,)	
2. iterácia: $S \rightarrow \underline{C}\$$				
$B \rightarrow +\underline{S}$	\$,)			
...				

Zvyšok tabuľky už budú prázdne riadky, pričom po 3. iterácii sa už množiny nezmenia a algoritmus končí. **V tabuľke uvádzame len novo-zistené symboly.**

Zásobníkové automaty

- Pri **regulárnych jazykoch** sme spomínali výpočtové zariadenie, ktoré ich dokáže akceptovať - **konečné automaty**.
- Spomínali sme si, že **konečné automaty** dokážu akceptovať **práve tie isté jazyky**, ktoré dokážu generovať **regulárne gramatiky**.
- Pre **bezkontextové jazyky** uvažujeme tiež istý typ výpočtového zariadenia, ktoré ich dokáže akceptovať - tzv. **zásobníkové automaty**
- Zjednodušene povedané: zásobníkový automat je variantou konečného automatu, ktorý **navyše disponuje pamäťovým médiom organizovaným ako zásobník** (stack)

Zásobníkové automaty - definícia I

Nedeterministický zásobníkový automat (ZA) M je usporiadaná sedmica

$M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z_0, F)$, kde:

- Q je konečná množina **stavov** automatu,
- Σ je konečná množina **vstupných symbolov** automatu,
- Γ je konečná množina **zásobníkových symbolov**,
- δ je **prechodová funkcia** ZA,

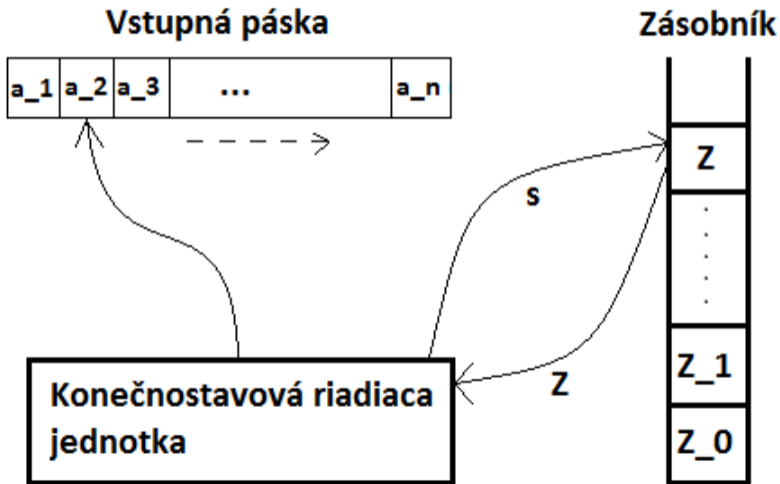
$$\delta : Q \times \Sigma_{\epsilon} \times \Gamma_{\epsilon} \rightarrow 2_{\text{kon}}^{Q \times \Gamma^*},$$

pričom symbol $2_{\text{kon}}^{Q \times \Gamma^*}$ je množina všetkých **konečných** podmnožín množiny $Q \times \Gamma^*$,

- q_0 je **začiatkový stav** automatu,
- Z_0 je zásobníkový symbol, nachádzajúci sa na začiatku výpočtu na dne zásobníka automatu, $Z_0 \in \Gamma$,
- F je množina **akceptujúcich** stavov automatu, $F \subseteq Q$.

Zásobníkový automat

Zásobníkový automat

Zásobníkový automat sa skladá z:

1. Vstupnej pásky - je na nej napísané vstupné slovo, ktoré sa spracúva znak po znaku, zľava doprava.
2. Zásobníka - potenciálne nekonečné pamäťové úložisko; operácia s ním je ako so štandardným zásobníkom, t.j. prvky sa vkladajú na vrch zásobníka (push) a taktiež sa vyberajú z vrchu zásobníka (pop).
3. Konečnostavovej riadiacej jednotky - logika automatu, na základe aktuálneho stavu, vstupného symbolu a obsahu zásobníka rozhoduje, aký bude ďalší stav automatu a nový obsah zásobníka.

Zásobníkový automat

1. Konečnostavová jednotka sa vždy nachádza v nejakom stave, vidí aktuálny vstupný symbol na vstupnej páske a vrchný symbol zásobníka.
2. V každom kroku prečíta aktuálny vstupný symbol (alebo miesto neho „prečíta“ ϵ) a posunie čítaciu hlavu na ďalší vstupný symbol (ak prečítal ϵ , tak hlavu neposúva). Zároveň z vrchu zásobníka odstráni vrchný symbol (prípadne neodstráni nič, t.j. odstráni ϵ).
3. Na základe prechodovej funkcie potom prejde do ďalšieho stavu a do zásobníka uloží reťazec zo symbolov zásobníkovej abecedy (prípadne ϵ , t.j. do zásobníka sa neuloží nič).

Zásobníkový automat - začiatok & koniec

1. Na začiatku výpočtu je zásobníkový automat v stave q_0 , na vstupnej páske je napísané vstupné slovo, čítacia hlava je na prvom symbole vstupného slova a v zásobníku je len počiatočný zásobníkový symbol Z_0 .
2. Automat vstupné slovo akceptuje, ak sa po jeho prečítaní dostane ZA do niektorého z akceptujúcich stavov (t.j. stavov z množiny F). V tomto prípade **nezáleží** na konečnom obsahu zásobníka.

Zásobníkový automat

Definícia

Nech $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z_0, F)$ je zásobníkový automat. Potom:

- usporiadanú trojicu $(q, w, s) \in Q \times \Sigma^* \times \Gamma^*$ nazývame **konfigurácia zásobníkového automatu M** .
- konfiguráciu (q_0, w, Z_0) , kde w je vstupný reťazec, nazývame **začiatočná konfigurácia** automatu M ,
- konfiguráciu (q, ε, s) , kde $q \in F, s \in \Gamma^*$, nazývame **akceptujúca (koncová) konfigurácia** automatu M .

Zásobníkový automat

Definícia

Nech $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z_0, F)$ je zásobníkový automat. Potom nad množinou konfigurácií $Q \times \Sigma^* \times \Gamma^*$ definujeme **reláciu prechodu (krok výpočtu)** zásobníkového automatu \vdash takto: Nech $p, q \in Q, w \in \Sigma^*, a \in \Sigma_\varepsilon, Z \in \Gamma_\varepsilon, s, t \in \Gamma^*$. Potom $(q, aw, Zs) \vdash (p, w, ts)$ práve vtedy, keď $(p, t) \in \delta(q, a, Z)$.

- Ak $a = \varepsilon$, automat neposúva čítaciu hlavu.
- Ak $Z = \varepsilon$, automat neodstráni žiaden symbol zo zásobníka.
- Ak $t = \varepsilon$, automat nepridá žiadne symboly do zásobníka.

Zásobníkový automat

Nech $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z_0, F)$ je zásobníkový automat. Potom postupnosť konfigurácií $(q_0, w_0, s_0), (q_1, w_1, s_1), \dots, (q_k, w_k, s_k)$ takých, že

$$(q_0, w_0, s_0) \vdash (q_1, w_1, s_1) \vdash \dots \vdash (q_k, w_k, s_k),$$

$q_i \in Q, w_i \in \Sigma^*, s_i \in \Gamma^*, i = 0, 1, \dots, k$ sa nazýva **výpočet zásobníkového automatu** M z (q_0, w_0, s_0) do (q_k, w_k, s_k) . Výpočet budeme zapisovať pomocou mocniny relácie \vdash v tvare $(q_0, w_0, s_0) \vdash^k (q_k, w_k, s_k)$.

Zásobníkový automat

Analogicky, ako v prípade konečných automatov:

- $(q, w, s) \vdash^+ (p, x, t)$, ak existuje $k \geq 1$, že $(q, w, s) \vdash^k (p, x, t)$ (tranzitívny uzáver)
- $(q, w, s) \vdash^* (p, x, t)$, ak existuje $k \geq 0$, že $(q, w, s) \vdash^k (p, x, t)$ (reflexívny uzáver)

Zásobníkový automat

Definícia

Nech $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z_0, F)$ je zásobníkový automat. Potom **jazyk** $L(M)$ **rozpoznávaný (akceptovaný)** zásobníkovým automatom M je množina:

$$L(M) = \{w \mid (q_0, w, Z_0) \vdash^* (q, \varepsilon, s), w \in \Sigma^*, q \in F, s \in \Gamma^*\}$$

Horeuvedený spôsob sa nazýva **akceptácia koncovým stavom**. Niekedy sa uvažuje aj o druhom spôsobe akceptácie slov - ZA akceptuje slovo, ak existuje výpočet $(q_0, w, Z_0) \vdash^* (q, \varepsilon, \varepsilon)$, $q \in Q$, tzv. **akceptovanie prázdny zásobníkom**. Dá sa ukázať, že oba spôsoby sú ekvivalentné.

Vizuálna reprezentácia ZA

- Tak, ako v prípade KA, aj v prípade ZA je ich možné vizualizovať pomocou prechodového diagramu.
- Od prechodových diagramov KA sa líšia iným ohodnotením hrán:
- Ak $(p, t) \in \delta(q, a, Z)$, potom prechodový diagram obsahuje hranu z vrcholu q do vrcholu p ohodnotenú $a, Z \rightarrow t$.

Zásobníkový automat - příklad

Příklad: ZA akceptující jazyk $L = \{a^n b^n \mid n \in \{0, 1, 2, \dots\}\}$.

Idea:

- Pre každý jeden prečítaný symbol a automat vloží do zásobníka jeden zásobníkový symbol a .
- Následne pre každý jeden prečítaný symbol b automat zo zásobníka jeden symbol a vyberie.
- V prípade, že slovo na vstupe spĺňalo tvar $a^n b^n$, tak v zásobníku po dočítaní posledného b ostane len počiatočný symbol Z_0 a automat prejde do akceptačného stavu q_f .
- V prípade, že slovo na vstupe nepatrilo do jazyka L , tak sa automat alebo zasekne v neakceptačnom stave, alebo sa dostane do akceptačného stavu, avšak neprečíta celý vstup.

Zásobníkový automat - příklad (pokr.)

Formálně:

- $Q = \{q_0, q_1, q_f\}$
- $\Sigma = \{a, b\}$
- $\Gamma = \{a, Z_0\}$
- δ :
 - $\delta(q_0, a, Z_0) = (q_0, aZ_0)$
 - $\delta(q_0, a, a) = (q_0, aa)$
 - $\delta(q_0, b, a) = (q_1, \varepsilon)$
 - $\delta(q_1, b, a) = (q_1, \varepsilon)$
 - $\delta(q_1, \varepsilon, Z_0) = (q_f, \varepsilon)$
- $F = \{q_f\}$.

Zásobníkový automat - príklad (pokr.)

Vstupné slovo: *aabb* (existuje akceptačná konfigurácia)

$$(q_0, aabb, Z_0) \vdash (q_0, abb, aZ_0) \vdash (q_0, bb, aaZ_0) \vdash (q_1, b, aZ_0) \vdash (q_1, \varepsilon, Z_0) \vdash (q_f, \varepsilon, \varepsilon)$$

Vstupné slovo: *aabbb* (neexistuje akceptačná konfigurácia) - jeden z výpočtov...:

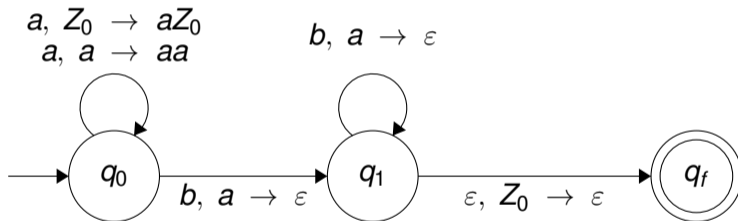
$$(q_0, aabbb, Z_0) \vdash (q_0, abbb, aZ_0) \vdash (q_0, bbb, aaZ_0) \vdash (q_1, bb, aZ_0) \vdash (q_1, b, Z_0) \vdash (q_f, b, \varepsilon)$$

Horeuvedený výpočet **nie je** akceptačný, pretože na vstupe zostala neprečítaná časť vstupného slova.

Zásobníkový automat - príklad (pokr.)

Grafická reprezentácia ZA by bola nasledovná:

Vzťah medzi zásobníkovými automatmi a bezkontextovými gramatikami

Veta

Nech $G = (N, T, P, S)$ je bezkontextová gramatika. Potom k nej existuje zásobníkový automat $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z_0, F)$ taký, že $L(M) = L(G)$.

Veta

Nech $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z_0, F)$ je zásobníkový automat. Potom k nemu existuje bezkontextová gramatika $G = (N, T, P, S)$ taká, že $L(G) = L(M)$.

Zásobníkové automaty teda zohrávajú pri akceptácii bezkontextových jazykov tú istú úlohu, ako konečné automaty pri regulárnych jazykoch. Bezkontextový jazyk teda vieme popísať alebo bezkontextovou gramatikou, ktorá ho generuje, alebo zásobníkovým automatom, ktorý ho akceptuje.

Použitá literatúra

Aho, A., Lam, M., Sethi, R., Ullman, J.: *Compilers: Principles, techniques and tools.*

Dedera, Ľ: *Počítačové jazyky a ich spracovanie.*

Linz, P.: *An Introduction to Formal Languages and Automata.*

